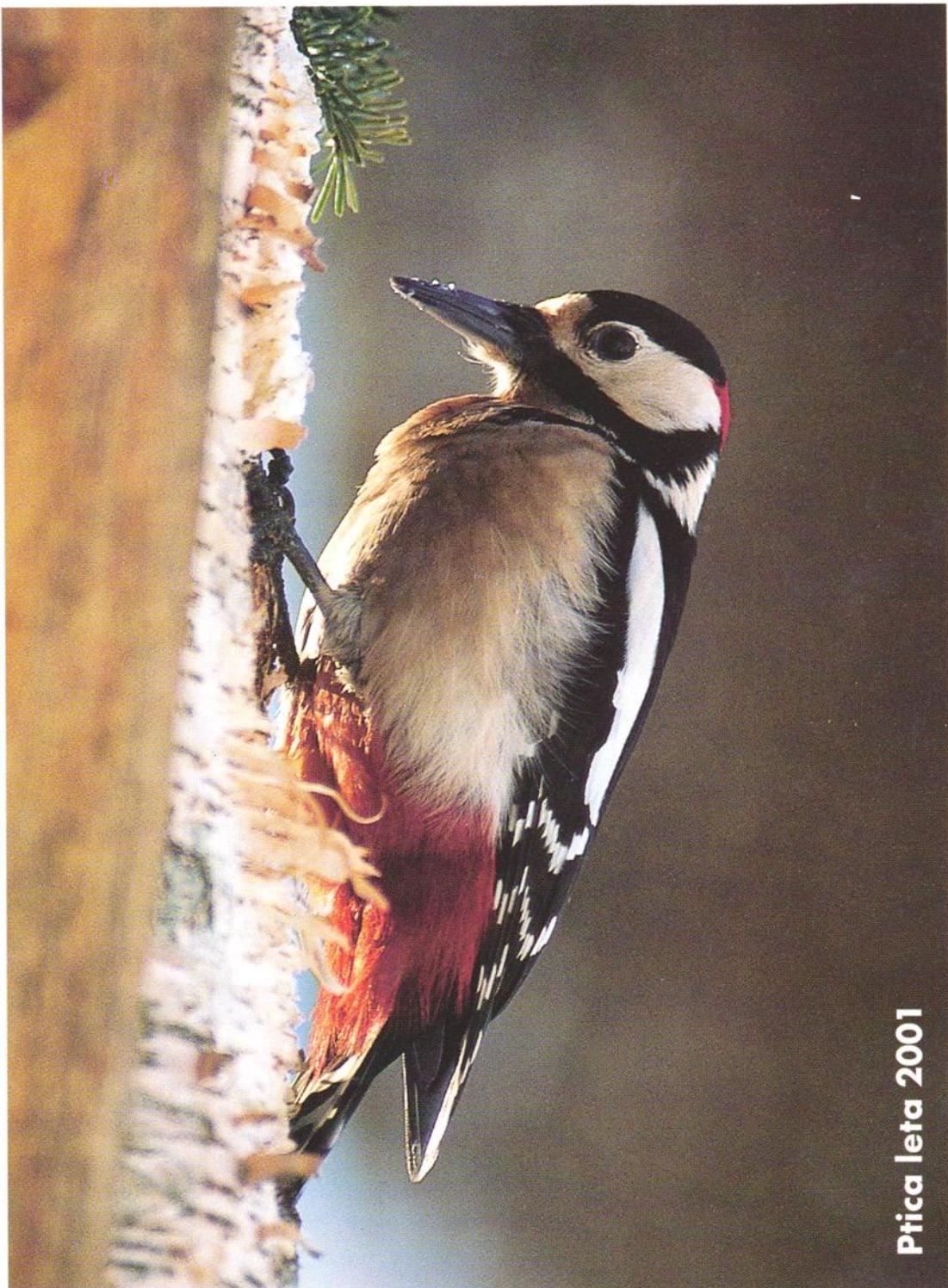

VELIKI DETEL

Dendrocopos major

Ptica leta 2001

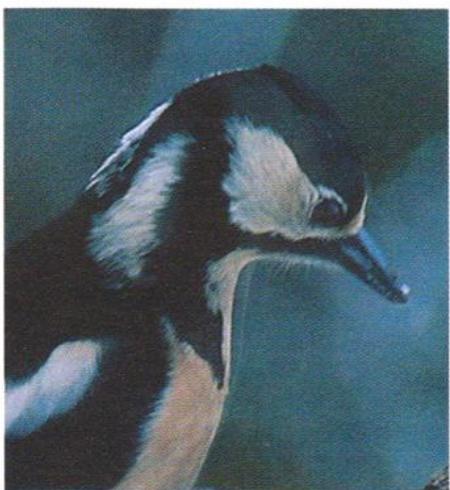

glavni sponzor DOPPS

SVOBODEN KOT PTICA
WWW.MOBITEL.SI

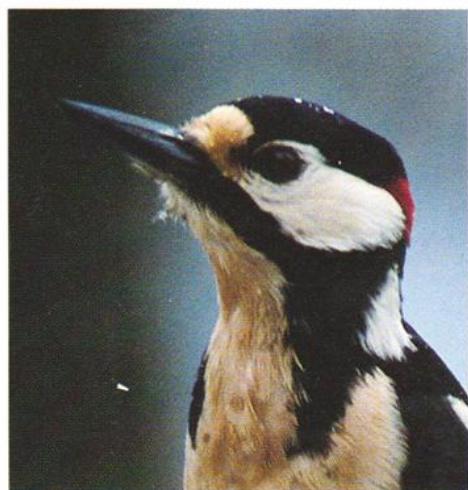
OSEBNA IZKAZNICA

Samica

OPIS:

Je izrazito kontrastno črno belo obarvan. Glava je bele barve s črnim temenom ter izrazito črno progo, ki se vleče od kljuna do tilnika. Hrbet je črn z dvema lepo vidnima ovalnima belima lisama na krilih. Spodnji del je bele barve, le podrepno perje je obarvano rdeče. Samec ima na tilniku rdečo liso, po čemer ga lahko ločimo od samice, ki te lise nima. Mladiči so podobni staršem, vendar niso tako kontrastno obarvani. Imajo pa značilno rdeče obarvano teme in tilnik, kot bi na glavi imeli rdečo kapo.

Samec

TEŽA IN VELIKOST:

Veliki detel je velik med 22 in 24 cm, teža tako samev kot samic niha med 70 in 100 g, dolžina peruti doseže od 138 do 144 mm pri samicah in do 147 mm pri samcih.

ŽIVLJENJSKI PROSTOR:

Gozdni prostor od arktične tajge preko borealnih in zmernih gozdov do Alp in Mediterana. Pravzaprav ga lahko najdemo povsod, kjer so drevesa dovolj debela, da si v njih lahko naredi gnezdo. Primerno mesto za izbiro gnezda so drevesa ki stojijo posamezno ali skupine dreves v parkih, vrtovih in sadovnjakih, če pa je v bližini gozd, si bo dom raje iztesal tam.

GNEZDO:

Gnezdo si izdolbe v drevesu, med 0,4 do 20 m od tal, navadno pa na višini med 3 in 5 m. Vhodna luknja, ki je pogosto ovalne oblike, meri v premeru 5 - 6 cm. Globina gnezda je med 25 in 35 cm, notranji premer pa med 11 in 12 cm. Veliki detel gradi gnezdo od 14

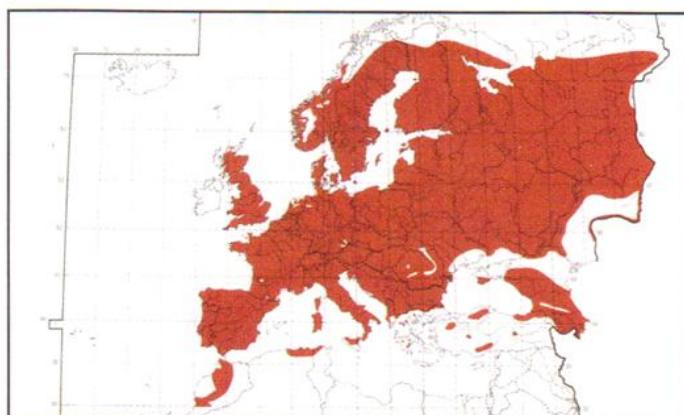
do 25 dni, pri čemer sodelujeta samec in samica. Če je gnezdo dobro, ga par uporablja več zaporednih let, v nasprotnem primeru pa si zgradi novega.

NAČIN ŽIVLJENJA

Zivi precej samotarsko življenje. V negzedilni sezoni samci in samice ne živijo skupaj. V času gnezdenja si izberejo enega partnerja, s katerim sodelujejo tako pri izgradnji gnezda, kot tudi pri valjenju in hranjenju mladičev. V času iskanja partnerja je trkanje ob les najpomembnejši način sporazumevanja, sicer pa služi za označevanje teritorija. Trkata tako samec kot samica.

OGROŽENOST:

V Sloveniji veliki detel trenutno ni ogrožen. Potencialni vir ogrožanja predstavlja intenzivna sečna v gozdovih, saj mu jemlje trhla in nagnita drevesa, kjer se prehranjuje in gnezdi. Možnosti za gnezdenje se slabšajo predvsem v bližini naselij, saj stari sadovnjaki, v katerih gnezdi, počasi in vztrajno izginjajo.

Razširjenost velikega detla v Evropi.

(po: S. Cramp: Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, Oxford University Press 1994)

RAZŠIRJENOST

Veliki detel je široko razširjena vrsta. Čez celo leto ga najdemo v večjem delu Evrope. Na severu seže do 50 vzporednika, v Sibiriji do gorovja Altaj na vzhodu do bazenov rek Aldan in Amur, na jugu do severne Afrike, na zahodu do atlantskega oceana z izjemo Irske.

SIRIJSKI DETEL *Dendrocopos syriacus*

Sirijski detel je na moč podoben velikemu detlu. Od njega se loči le po prekinjeni črni progi, ki se od kljuna vleče po lichenih in ne dosega črnine na tilniku, kar daje izraz belega lica. Sirijski detel ima nekoliko manj beline v repu in nekoliko svetlejše rdeče obarvano podrepno perje, kar pa je v naravi težko opaziti. Vrsta je redka gnezdlka parkov, sadovnjakov in kulturne krajine vzhodne Slovenije.

SREDNJI DETEL *Dendrocopos medius*

Je za spoznanje manjši od velikega detla. Zanj se značilno, da imajo rdečo kapo tako samci in samice, kot tudi mladiči. Podobno kot veliki detel ima tudi srednji detel črn hrket z dvema izrazitima belima lisama v krilih. Od mladega velikega detla ga razen po velikosti ločimo še po rahlo progastih prsih ter po tem, da črna lisa na lichenih ne dosega kljuna. Živi pretežno v obsežnejših hrastovih in drugih nižinskih listopadnih gozdovih, kjer je dovolj debelega drevja, predvsem na Dolenjskem in Štajerskem.

MALI DETEL *Dendrocopos minor*

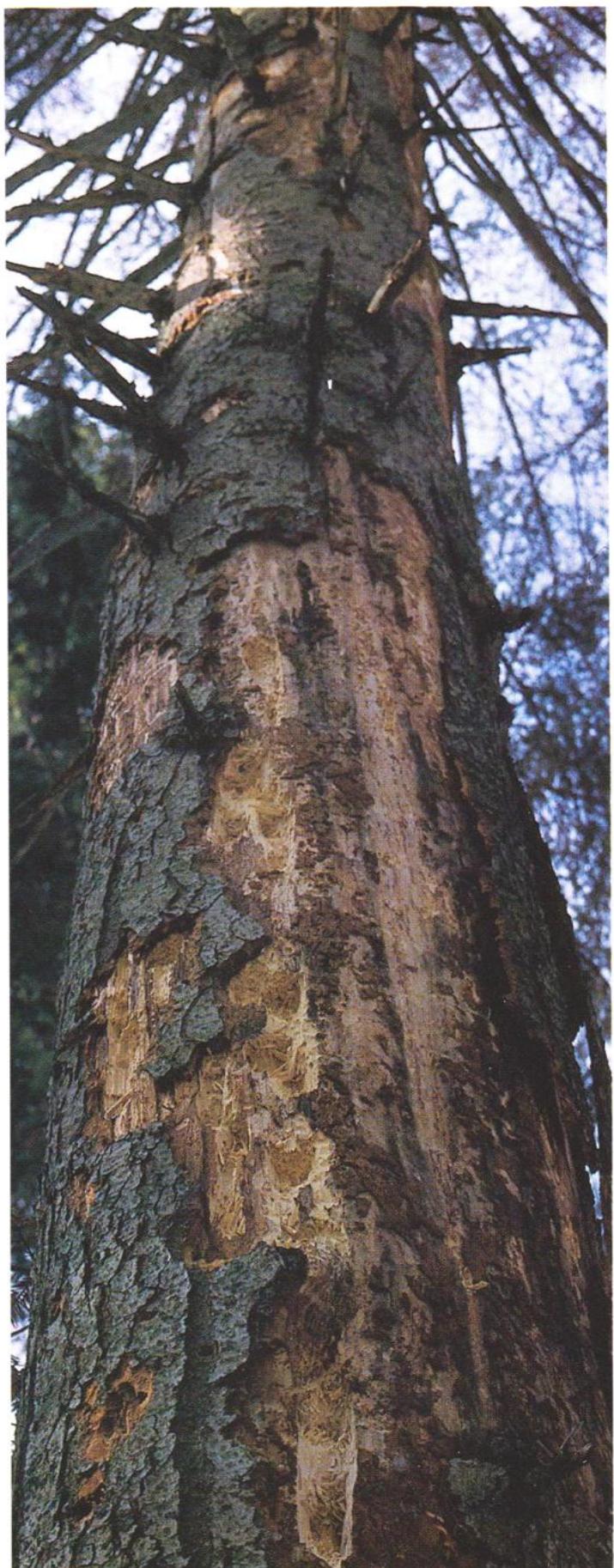
Mali detel je vrabčje velikosti, po čemer ga najhitreje ločimo od drugih vrst. Samec ima rdečo kapo na temenu, medtem ko je samca nima. Ta vrsta detla tudi nima rdečega podrepnega perja. Črna proga na licu se dotika kljuna, po prsih in trebuhi pa je progast. Za razliko od velikega in srednjega detla ima mali detel belo progast hrket, na krilih pa nima dveh velikih belih lis. Mali detel je v Sloveniji splošno razširjen, predvsem po nižinah.

TRIPRSTI DETEL *Picoides tridactylus*

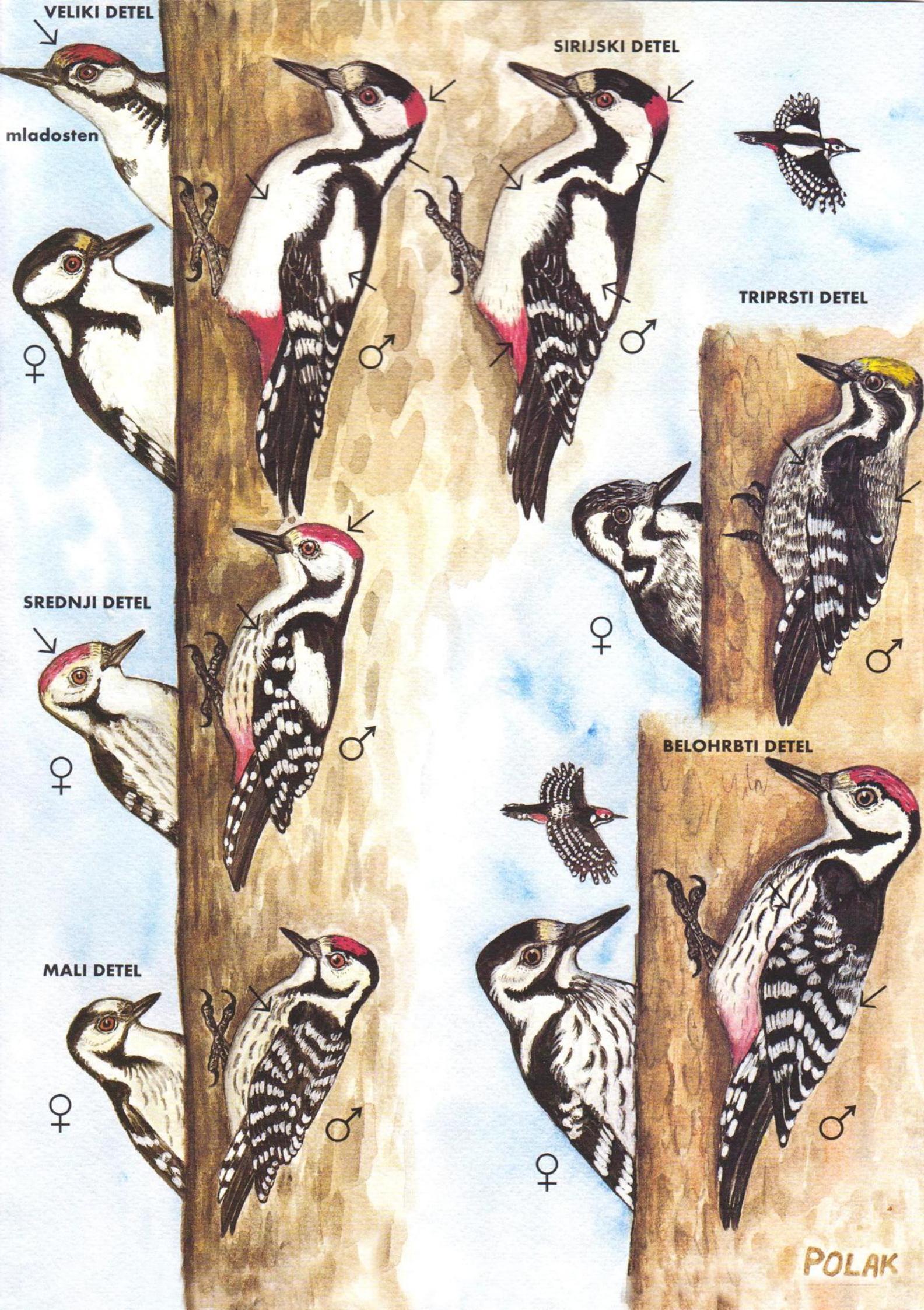
Triprsti detel je velik približno kot srednji detel. Rdeče obarvanega perja nima, namesto tega pa ima samec kapo rumenkaste barve. Hrket je črno belo progast brez dveh velikih belih lis na krilih. Črno progast je tudi po trebuhi. Ime je dobil po posebnosti, da ima za razliko od drugih detlov na nogah namesto štirih le tri prste. V Sloveniji ga najdemo v visokogorskih alpskih in dinarskih, zlasti iglastih gozdovih.

BELOHRBTI DETEL *Dendrocopos leucotos*

Naš največji detel je na prvi pogled podoben velikemu in sirijskemu detlu, od katerih se loči po črno-progastih prsih. Ime je dobil po zanj značilnem belo progastem hrketu, ki pa pri balkanski podvrsti *D. l. lifornia* ni tako izrazit kot pri srednjeevropski podvrsti *D.l.leucotos*. Samec ima rdečo kapo. Pri nas je redek gnezdalec alpskih ter dinarskih gozdov in pragozdov, navadno tam, kjer je veliko mrtvega in podrtrega drevja.

Detli odkrijejo insekte v drevju veliko hitreje kot človek.

VLOGA DETLA V GOZDU

Tega, da smo na svojo domovino lahko ponosni tudi zara- di žoln (Picidae), se zaveda le malokdo. Po naših gozdovih, lokah, sadovnjakih, kot tudi obmejkih in vrtovih gnezdi kar deset predstavnikov družine žoln. Razen vijeglavke vsi spremno tešejo dupla. Uporabljajo jih za gnezdenje, kot tudi za prenočišča. Dupla si po večini zgradijo v nagnitem, z glij- vami že nekoliko omehčanem ali trhlem lesu. Še celo pri duplih črnej žolne, ki ima najmočnejši kljun med žolnami, se ponavadi izkaže, da je deblo v notranjem delu že nekoliko nagnito. Dokazano je, da žolne s tesanjem dupel, kot tudi hranjenjem po deblih in vejah, ne povzročajo škode lastnikom gozda. Vloga, ki jo odigrajo v naših gozdovih, je neprecenljiva. Več deset tisoč dupel, ki vsako leto nastanejo, v naslednjih letih s pridom uporabljajo številne druge vrste, ki jim pravimo sekundarni duplarji. To so vrste, ki gnezdijo v duplih, a jih ne tešejo same. Skupaj z žolnami pomagajo pri ohranjanju ravnotesja v gozdu.

Vendar se moramo zavedati, da vsak gozd ali krajina s sadovnjaki in skupinami drevja ni primerna za življenje žoln. V njih pogosto manjka zelo pomembna sestavina gozda: to so odmirajoča ali odmrla drevesa, ki omogočajo naravno funkcioniranje gozda. Pernate, kot tudi druge prebivalce lahko gospodarjenje z gozdom ogroža, saj jim jemlje drevesa na katerih se hrani ali gnezdi. Šolski primer je belohrbti detel *Dendrocopos leucotos*, ki se je spredično ohranil le še v posameznih pragozdnih ostankih ali

gozdnih rezervatih, oziroma predelih, ki jih gospodarjenje ne doseže. Po drugi strani jih ogroža tudi kmetijstvo, saj se nekatere vrste (zelena žolna, vijeglavka) hranijo s travniški- mi mravlji, ki z modernizacijo kmetijstva izginjajo. Hkrati izginjajo tudi njuna gnezdišča - senožetni sadovnjaki z visokodebelnimi drevesnimi vrstami. Malega in srednjega detla je prizadelo uravnavanje rek in potokov, zaradi česar so izginila številna vrbovja, vlažni dobovi logi in jelševi grezi.

Velikemu detlu gre v resnici še najbolje med žolnami, saj se je kot nekdanji prebivalec hrastovih gozdov uspel pri- lagoditi na življenje v praktično vseh habitatih pri nas, kjer raste primerno debelo drevje, da si lahko vanj izteše duplo.

Pri tem pa se marsikdo vpraša, kako lahko žolnam in s tem celi paleti drugih vrst pomagamo.

Največ lahko naredijo lastniki (upravljalci) parcel, na katerih raste gozd ali posamično drevje večjih dimenziij (sadovnjak, park...). V gozdu je priporočljivo puščati stoeče in odmrlo drevje, kot tudi posamična debela drevesa ali skupine drev- ja. Takšna drevesa prepustimo naravnemu usodi. Odmrla drevesa niso več nevarna za razširjanje škodljivih insektov. Ti navadno izletijo preden takšno drevo sploh odkrijemo. Enako lahko naredimo v sadovnjakih. Dobro premislimo, preden posekamo staro hruško ali jablano. Če to storimo, jo nadomestimo z ustrezno staro visokodebelno vrsto, ki je tudi ne bo potrebno škopiti z vsemi mogočimi kemičnimi sredstvi, če se bomo hoteli nadejati pridelka.

Veliki detel v Sloveniji ni ogrožen, ogroženi pa so visokodebelni sadovnjaki, ki so tudi njegov življenski prostor.

PODATKI O IZPOJNJEVACU

Ime in priimek:

Telefon: ( )

Naslov (ulica, poštna št., kraj):

OBRAZEC ZA **BELEŽENJE OPAZOVANJ VELIKEGA DETLA**

NAVODILA za izpolnjevanje obrazca-beleženje opazovanj

V obrazec vpisujemo podatke o opazovanjih velikega detla. V primeru, da najdemo aktivno gnezdo, to vpišemo v obrazec na nasprotni strani. V vrstico se vnesajo podatki za eno opazovanje. Beležimo vsa opazovanja, tudi kadar opazujemo isti osebek na različnih lokacijah. Kadar pa opazujemo isti osebek na isti lokaciji, opazovanje zapišemo le prvič.

HABITAT: Vpišemo številko habitatnega tipa, ki najbolj ustreza okolici opazovanja.

1-ozdravljenje slevnike, nastojišnjeg grada, kraj najbolj osjećaju skorije opozivljaja.

1- gozd iglavcev 2- gozd lislavcev 3- mesan gozd 4- naselje 5- visokodebelni senčžetni sadovniki 6- intenzivni planitažni sadovniki

8- mozaik /kraüng, kier se prepredgje cžki pasovi drevja, sadovnički -/)

DEBELINA DREVJA: Ocenimo povprečno debelino drevja v prsni višini, na kraju, kjer smo opazovali velikega detla (ocenimo na 10 cm natančno).

NADMORSKA

VIŠINA:

Vpišemo nadmorsko višino na 100m natančno (zaokrožjujemo navzdol)

(npr. za opazovanie na výši 890 m nad moriem bomo vpisali 800m)

Prestor za ostala zanimiva opazanja in ugotovitve, ki jih obrazec ne predvideva.

Obrazec po potrebi fotokopirajte. Izpolnjenega pošljite do **30. septembra 2001** na naslov:

DOPPS, R.P. 2722, 1001 Hiubligna

Pri opazovanju ptic bodite obzirni in jih ne vznemirigite

PODATKI O IZPOLNJEVALCU

Ime in priimek:

Telefon: ( )

Naslov (ulica, poštna št., kraj):

POPIS GNEZD VELIKEGA DETLA

OPIS GNEZDA (DUPLA)			premer drevesa		višina nad tlemi	eksponicija dupla	starost dupla	opombe
drevesna vrsta	habitat	stanje debla	prsni	ob duplu				
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	
1 2 3		1 2 3 4 5	cm	cm	m	SVJZ	1 2 3	

NAVODILA za izpolnjevanje obrazca - popis gnezd: V obrazec vpisujemo podatke o aktivnih gnezdih velikega detla (podatkov o duplih, za katera ne vemo gotovo, kaj je v njih gnezdilo NE VPISUJEMO!) V vrstico se vnesejo podatki za eno gnezdo.

DREVESNA VRSTA: v stolpcu obkrožimo ustrezeno št. 1- iglavec, 2 - listavec, 3 - sadno drevo

HABITAT: vpišemo števiko, habitatnega tipa, ki najbolj ustreza okolici gnezda:

- 1- gozd iglavcev   2- gozd listavcev   3- mešan gozd   4- naselje   5- mestni park
- 6- visokodebelni, senožetni sadovnjak   7- intenzivni, plantažni sadovnjak
- 8- mozaik (krajina, kjer se prepredajo ozki pasovi drevja, sadovnjaki, ...)

STANJE DEBLA: v stolpcu obkrožimo številko, ki najbolje opiše deblo na mestu!, kjer je stesano duplo:
 1- zdravo deblo   2- odmirajoče deblo, s še vedno zdravim videzom skorje
 3- odmirajoče ali odmrlo deblo z delno odpadajočo skorjo
 4- odmrlo deblo z odpadlo skorjo   5- odmrlo in nagnito deblo z mehkim lesom

PREMER DREVESA: vpišemo oceno premera drevesa dober meter nad tlemi (PRSNI) in na višini, kjer je duplo (OB DUPLU) Premer ocenimo na 10 cm natančno.

VIŠINA NAD TLEMI: služi zapisu ocene, koliko je duplo nad tlemi (ocenimo na meter natančno)

EKSPOZICIJA DUPLA: obkrožimo črko S- sever, V- vzhod, J- jug, Z- zahod

Če je orientiranost dupla obrnjena npr. proti jugovzhodu obkrožimo skupaj V-J

STAROSTI DUPLA: skušajte oceniti, ali je bilo duplo uporabljeno že v prejšnjih letih. Obkrožite številko, ki najbolj ustreza stanju:

- 1- sveže duplo (les v notranjosti je svetel),   2- staro duplo (les v notranjosti dupla je temen)
- 3- starosti dupla se ne da oceniti

Obrazec po potrebi fotokopirajte. Izpolnjenega pošljite do **30.septembra 2001** na naslov:

DOPPS, p.p. 2722, 1001 Ljubljana

Pri opazovanju ptic bodite obzirni in jih ne vznemirjajte. Parametre gnezda ocenjujte is tall!

Mrvo drevo je bolj živo kot živo drevo. Njegova vloga v gozdu je nenadomestljiva

Tisk zloženke so omogočili:

drevesnica

Karateristika naših sadnih sadik:

- blagovna znamka **DEMETER**
(biološko - dinamičen način dela z zemljo)
- visoko cepljene na sejancu (*malus sylvestris*)
- stare slovenske in kočevske sorte sadja
- odporne na mraz in bolezni
- primerne za travniške nasade in stare kmečke sadovnjake

glavni sponsor DOPPS

SVOBODEN KOT PTICA
WWW.MOBITEL.SI

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS - BirdLife Slovenia),
p.p.2722, SI-1001 Ljubljana. Tel.: (01) 5441230, e-mail: dopps@dopps-drustvo.si

Koordinatorja projekta: Leon Kebe, Tomaž Mihelič; **besedilo:** Leon Kebe, Tomaž Mihelič, Slavko Polak;

fotografija na naslovnici: Mirko Perušek; **risba:** Slavko Polak;

fotografije: Jani Gačnik, Leon Kebe, Mirko Perušek; **lektura:** Nataša Šalaja;

oblikovanje: po konceptu Darje Šipec, **Priprava tiska:** Grafični studio Abakos;

tisk: Tiskarna Lastovka; **naklada:** 5000 izvodov

